

En næsten konsekvent stavfejl på mønter fra Glückstadt

Glückstad som møntsted

Det bemærkes, at man på mønter aldrig ser den nutidige stavform 'Glückstadt', men kun forskellige former af 'Glückstad' – uden 'T' (eventuelt forlænget til Glückstadiensis). Glückstad har altså nok været tidens korrekte stavemåde. Jeg vil derfor ikke anse formen uden 'T' som en stavfejl.

Mønter fra Glückstad er normalt ikke vanskelige at henhøre korrekt til dette møntsted, der blev oprettet i 1619 og med afbrydelser fungerede frem til 1716. De fleste mønter er forsynet med mindst en af følgende karakterer:

1. Møntmestermærke (Figur 1)
2. Ordet Glückstad (Figur 2)
3. Fortuna-figuren (Figur 3)
4. Holstens våben (Figur 4)
5. Møntmesterens initialer (Figur 5)

Under punkt 1. er der flere mulige møntmestermærker (se Harck 2015). Her er blot vist et eksempel, da møntmester-

Af Anders Harck

Figur 1. 2 Mark 1645 hvor møntmestermærket (to korslagte ilddragere) ses nederst. Dette mærke blev brugt fra 1644 frem til og med Christian V's udmøntninger.

Figur 2. 6 Skilling Lybsk med ordet GLVCSTADIENSIS (antagelig en stavfejl idet 'K' mangler efter 'C') – og møntmestermærket øverst.

Figur 3. Dukat 1682 med Fortuna-figur – og møntmester-mærke og -initialer (C W).

Figur 4. 8 Skilling 1704 med Holstens våben nederst.

Figur 5. Speciedaler med initialerne I og S for Jacob Schwieger.

Figur 6. 2 Skilling 1715 med initialerne C og W for Christopher Woltereck.

Figur 6

Figur 7. 4 Skilling Lybsk uden angivelse af møntsted.

Figur 7

Figur 8. Speciedaler 1629 med stavfejl GELUCKSTADE.

Figur 8

Figur 9. 3 Skilling Lybsk 1645 (Hede 176A) med GLÜCKSTAD.

Figur 9

Figur 10. 3 Skilling Lybsk 1644 (Hede 177) med GLÜCKSTAD.

Figur 10

mærket ikke er væsentligt i sammenhæng med emnet, som skal behandles her. Det første og de to sidste punkter er ikke fuldt éntydige, men må anvendes i forbindelse med møntens datering.

For Frederik IV's 2-Skilling 1714-1716 (Figur 6) er dette ikke engang tilstrækkeligt, da initialerne kan tolkes som Christopher Woltereck eller Christian Wieneke. Desuden er Christian IV's rytterpenge (Figur 7) helt uden hentydning til møntstedet. Bestemmelsen af udmøntningssted for disse mønter fra henholdsvis Frederik IV og Christian IV kræver anden viden, men det lader vi ligge.

Stavefejlene i navnet Glückstad

På mønterne med bynavnet Glückstad optræder ordet i flere former (forkortelser er ikke regnet for forskellige former). For det første er det – som vanligt i 1600-tallet – tilfældigt om der står GLUCKSTAD eller GLVCKSTAD, og forskellen på disse varianter har ikke den store interesse, da der ikke er tale om forskellige stavfejl.

På specien fra 1629 (Figur 8.) er det derimod en regulær stavfejl, idet man her læser GELUCKSTADE. Denne stavfejl er imidlertid en decideret undtagelse, og den er beskrevet i Knudsen og Niensens oversigt over stavfejl. På 6 Skilling Lybsk 1665 (Figur 2) læses den afvigende form GLVCSTADENSIS (to stempelvarianter ifølge Schou), og jeg vil betragte det manglende 'K' efter 'C' som en decideret stavfejl. Det indskudte 'T' kan være en latinisering, som jeg imidlertid kun kender fra denne mønttype.

Schou angiver et bagsidestempel til Halvspecie 1623 med stavfejl GLVCRST (Schou 43 og 44), men jeg har aldrig set en sådan mønt. Jeg har imidlertid set flere eksempler på bagsider med GLVCKST, som ikke kendes af Schou. Jeg antager, at der er tale om en trykfejl i Schous oversigt.

Anderledes er det med de to stavfejlsvarianter GLUCKSTAD og GLVCKSTAD. Disse er næsten konsekvent anvendt gennem hele perioden (Christian IV – Hede 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 170 og 176A, Frederik III – Hede 149, 151 og 152 og Christian V – Hede 124).

At der er tale om næsten konsekvent brug af stavfejl fremgår af nogle mønttyper fra Christian IV. Typerne Hede 176B (Figur 9.) og Hede 177 (Figur 10.) findes med stavemåden GLÜCKSTAD, som må anses for at være det korrekte, eftersom 'lykke' jo skrives 'glück' på tysk. Disse mønttyper viser klart, at man i 1644-1645 har været opmærksom på den rette stavemåde for byens navn (det korrekte GLÜCKSTAD findes mig bekendt kun med årstallet 1645 for Hede 176B). Det kan så undre, at stavfejlen uden prikker over U'et har fået lov at dominere billedet så totalt. Det er jo almindelig kendt, at andre stavfejlsvarianter er temmelig sjældne eller overordentlig sjældne.

Variationen er observeret af Schou, idet samtlige mønter fra 1644 (Hede 177) er angivet med stavemåden GLÜCKSTAD, men i hans oversigt er varianten med GLUCKSTAD ikke angivet. Jeg har ikke undersøgt staniolaftrykkene på nationalmuseet, hvorfor det er muligt, at Schou har overset eksemplarer uden prikker over U'et. Fra 1645 angiver Schou normalt GLUCKSTAD men seks Schou-numre angives at have prikker over U'et, så for 1645 har Schou altså været opmærksom på variationen.

Med hensyn til sjældenhed er der dog ikke tvivl om, at varianten uden prikker fra 1644 er sjælden. Jeg har set to eksemplarer af denne variant (Figur 11 og 12), og besynderligt nok er der tale om to forskellige stempler. De to stempler kan klart adskilles ved omskriftens placering af 'A' i forhold til

Figur 11. 3 Skilling Lybsk 1644 (Hede 177) med GLUCKSTAD. Bagside 1.

Figur 11

Figur 12

Figur 12. 3 Skilling Lybsk 1644 (Hede 177) med GLUCKSTAD. Bagside 2.

teksten inden for perleringen. Varianten med prik over 'U'et fra 1645 synes også overordentlig sjælden selvom der er seks Schou-numre. De seks Schou-numre ser ifølge oversigten ud til at repræsentere to forskellige stempler, men dette er altså ikke undersøgt ved sammenligning af staniolaaftrykkene. Jeg har kun kendskab til angivelserne hos Schou samt det afbillede eksemplar (Figur 9).

I omtalen af disse varianter skal det sluttelig bemærkes, at jeg ikke har kendskab til mønter, hvor der er prikker over et 'V'. Den beskrevne type stavfejl er ikke behandlet i Knudsen og Nielsens oversigt over stavfejlsvarianter.

Afsluttende spekulation

Hvad der ligger til grund for den, alt i alt, sjældne stavemåde med et korrekt tysk 'Ü' i GLÜCKSTAD er der ikke en forklaring på. Vi kan observere, at det optræder ved tiltrædelse af Johan Schwieger som møntmester, men stavemåden optræder kun på 3 Skilling Lybsk og ikke på speciedaleren fra 1644.

På 3 Skilling Lybsk kan vi yderligere konstatere, at der sideløbende er fremstillet stempler med begge stavemåder. Det er jo ikke muligt, at stempler med 'Ü' fra 1644 er videreført til 1645 eftersom de aktuelle bagsidestempler bærer årstallet og i øvrigt har forskellig tekst i midterfeltet. Der er således ikke tale om en tidslinie, hvor man på et fikseret tidspunkt har besluttet at ændre stavemåden, hvorefter der kun er fremstillet stempler uden prikker, og gamle stempler så blot er anvendt frem til nedslidning. Der må være tale om en tidslinie, hvor de to stavemåder er blevet fremstillet samtidig – dog i en ret kort periode.

Årsagen til at prikkerne er udeladt på langt de fleste mønter kan skyldes vanskelighed med det praktiske arbejde ved stempelfremstillingen. En mulighed er, at der har været fremstillet en punsel med 'Ü'. Det har så vist sig, at prikkerne let er knækket af fra punslen.

En anden mulighed er, at punkterne har skullet punsles separat, og det har oplagt været en vanskelig opgave at

sætte disse prikker præcist mellem 'U' og den ydre perlering. Imidlertid er det mærkeligt, at vi kun ser stavemåden med prikker på de små mønter, hvor det praktiske besvær med fremstillingen har været størst.

Alt i alt må disse overvejelser omkring den korte indførelse af det tyske 'Ü' betegnes som ren spekulation og dette afsluttende afsnit er derfor ikke blevet kaldt en konklusion, hvilket ellers er på sin plads som afslutning. Det kan dog konkluderes, at mønterne med ordet 'GLUCKSTAD' giver en falsk opfattelse af at komponisten Christoph Willibald Gluck skulle have noget med byen at gøre. Dette er selvsagt umuligt, da denne komponist først bliver født i 1714 – altså stort set samtidig med, at møntstedet i Glückstadt nedlægges permanent.

Litteratur

- Hede H. (1964): *Danmarks og Norges mønter*. Dansk Numismatisk Forening.
 Schou H.H. (1926): *Danmarks og Norges mønter 1448-1923*. København 1926.
 Knudsen, K. og Nielsen, P. (1982): *Møntvarianter og fejlprægninger fra Christian III*. Kastrup.
 Harck A. (2015): Møntmestermærkets ustabilitet i Christian IV's regeringstid. NR 123, s. 1.